

ההעפלה האווירית

עריכה: צבי בן-צור

רוב ההעפלה הגיעה ארצה בדרך הים. חלק מסוים בדרך היבשה, והייתה גם העפלה בדרך האוויר בקנה מידה קטן מאד, שהוכיח את הפוטנציאל של הבאת עולים באמצעות מטוסים בשנים הבאות.

בדרך זו, הועלו ארצה 150 מעפילים בשנת 1947, במסגרת מבצע שנשא את השם "כנף" [המבצע גם ידוע בשם מבצע מייקלברג, צירוף שמות שני הטייסים: מייקל - וסנברג]. שתיים מהטיסות הגיעו מעיראק ואחת מאיטליה - 50 מעפילים בכל טיסה.

בכל שלוש הטיסות נחת מטוס התובלה מדגם C-46 מוטס על ידי צוות של שני טייסים אמריקאיים שהציעו את שירותם ל'הגנה', על מסלול עפר ארעי ליד המושבה יבנאל, בגליל התחתון.

הטיסה הראשונה נערכה ב-23 באוגוסט 1947. יומיים לפני כן, הגיע שליח ה'הגנה' שלמה הלל עם שני טייסים אמריקאיים במטוסם לבגדד, ותוך זמן קצר אורגנה קבוצה של 50 מחברי תנועת 'החלוץ', והוסעה למסלול צדדי בנמל התעופה של בגדד, כשחולייה חמושה של חברי ה'הגנה' בעיר מאבטחת את המבצע. המטוס המריא, ולאחר שלוש שעות נחת ביבנאל וכל נוסעיו ירדו בשלום.

בטיסה השנייה, ב-17 בספטמבר 1947, הובאו ארצה 50 צעירים משדה תעופה עזוב ליד סלרנו שבאיטליה. לאחר ארבעה ימים, שוב נחת המטוס בבגדד ולקח אתו משלוח נוסף של מעפילים אוויריים.

כל שלוש הטיסות נערכו בחשאיות, ולא נחשפו על ידי השלטון הבריטי בארץ. לימים, כתב שלמה הלל: "שאבנו סיפוק רב מהעובדה, כי נפלה לידינו הזכות להיות הראשונים בתולדות עלייה ב' לעשות עלייה בלתי ליגאלית במטוסים, ובהצלחה שכזו".

נחיתה
בשדות
יבנאל

הסופר אהרן מגד בספרו "מסע הילדים אל הארץ המובטחת - פרשת ילדי סלבינו" מוסיף פרטים על הטיסה מאיטליה:

טיפין-טיפין, יחידים ובקבוצות קטנות, ברשיון ובעליה ב', יצאו ילדים מסלבינו בדרכם ארצה. אלה שהפליגו בספינות מעפילים, רובם ניצודו לפני הגיעם אל החוף, גורשו לקפריסין והצטרפו אל חבריהם שחנו באי.

מאתים וחמישים ילדי "גורדוניה" קיוו לעלות יחד וחיכו לתורם לצאת את הבית, כשהם מקיימים חיי חברה ערים ופעילים ב"רפובליקת הילדים", עוסקים בעבודה ובלימודים.

ימים אחדים לפני ראש השנה תש"ז הגיעה הוראה לבית ממטה ה'הגנה', שעל עשרים מהם להיות מוכנים ליציאה. לא נאמר באיזו דרך יעלו ארצה, נאמר רק שכל אחד מהם רשאי לקחת עמו תרמיל קטן לצרכיו האישיים בלבד.

העשרים הוסעו לרומא, הובאו לאחד הבתים ששימשו את ארגון 'הבריחה' וחיכו להוראות. ערב ראש-השנה הגיע שליח ה'הגנה' לבית, ובשיחה שקיים עם הנערים, רמז על כך שעלייתם תהיה בדרך האויר.

ארבעה ימים לאחר-מכן, בשעת בוקר, יצאו העשרים את רומא בשתי מכוניות מפוארות, שהסיעו אותם לקרבת מבצר פוסטום העתיק, בסביבות פומפיי. ההוראה היתה שעליהם לעשות את דרכם משם ברגל, אל שדה תעופה צבאי, ששימש את הצבא האמריקני בימי המלחמה. אם יישאלו מהם - יזדהו כסטודנטים העומדים לטוס להודו. בהגיעם לפוסטום - מצאו כבר שם שלושים בני-נוער אחרים, חברי 'השומר-הצעיר' ו'השומר הלאומי'.

בהחילם ללכת ליעדם, הבחינו בחיילים אמריקנים העוקבים אחריהם. הם נכנסו לבית הקברות הצבאי שנמצא סמוך למקום והעמידו פנים שבכוונתם לפקוד את קברו של חברם, שנפל במלחמה. מצאו מצבה של חייל יהודי, מגן-דוד חקוק עליה, וערכו לו טקס אזכרה, כדת וכדין. משהתרחקו החיילים מן המקום - המשיכו בדרכם וחזרו לחפש את שדה התעופה.

הגיעו למגרש עזוב, רחב ידיים, וזיהו אותו כשדה-התעופה המבוקש. כבר ירדו דמדומי-ערב, אך שום זמזום מטוס לא נשמע. אופנוע ועליו שני איטלקים נעצרו לידם, ואלה שאלו מה מעשיהם במקום. מלווה הקבוצה ענה שהם ממתנים לאוטובוס שיחזירם לרומא. בשמונה בערב נשמע רעש המטוס המתקרב. מן הקרקע אותתו לו המצפים לבואו, בפנסיהם. הוא נחת בשדה: מטוס דאקוטה צבאי [היה זה למעשה מטוס C-46] שהיה בו מטען של נשק, מיועד לקהיר. אחד-אחד עלו הנערים למטוס. אותו אופנוע שנתקל בהם קודם לכן חזר, ועליו שוטר מזוין. השוטר חקר את אחד משני הטייסים ליעד נוסעיו, והלה השיב לו שהוא מסיע סטודנטים-תיירים להודו. השוטר לא האמין לו, אך מששלף הטייס את אקדחו - השתכנע שעליו למהר ולהסתלק.

המטוס המריא כשנוסעיו, המאושרים על כי עלה בידיהם לחמוק משומרי-החוק, פוצחים בשירי מולדת. ב-1.30 אחר חצות נחת המטוס בשדה-התעופה של אתונה לשם תדלוק. בהתקרב פקחי השדה לבדוק את המטוס ואת מטענו, השתרעו הגוסעים על רצפתו והיו כלא-היו. הטייס לא הניח לפקחים להיכנס, בהציגו לפנייהם תעודות המעידות שהמטען הוא צבאי וחסוי.

המטוס חזר והמריא, ועם שחר הגיע לשמי הארץ. חג מעל לעמק יזרעאל ועמק הירדן, ובשעה שש נחת בשדה ליד צמח. בשדה כבר המתגו משאיות של קיבוצי הסביבה. מיד עם רדת הנוסעים מן המטוס - הועלו אל המשאיות והוסעה לדגניה, למסדה ולשער הגולן.

החיילים הבריטים איחרו להגיע לשדה. כשהגיעו אליו - היה זה לאחר שהמטוס כבר המריא. אנשל ה'הגנה', מוסוים במדי צבא בריטי, שמרו על האזור ומנעו את הכניסה אליו. ב-7.30 פשטו החיילים על משקי הסביבה כדי לגלות בהם את העולים ה"בלתי-לגליים", שהצליחו לחמוק מהם. אך עולים אלה כבר היו לבושים בבגדי-עבודה, ככל יתר חברי הקיבוצים, אכלו עמהם את ארוחת-הבוקר ויצאו עמהם לעבודה בשדות, ולא נודע כי באו אל קרבם.

תאור נוסף של פרשת הטיסה מאיטליה מופיע בספרה האוטוביוגרפי של עדה סרני "ספינות ללא דגל" (בפרק נושא השם "שלשה ימים במאסר"):

בסוף ספטמבר 1947 הודיע לי שאול [אביגור] על החלטתו לנסות להעביר פליטים לארץ בדרך האויר. הוא אמר כי מטוס דו-מנועי עם שני טייסים אמריקאים עומד להגיע לנמל-האויר של צ'יאמפינו.

אחרי ימים אחדים טילפנו אלי הטייסים מבית-המלון "מריני", ומשה הלך להיפגש אתם. הוא מצא אותם בחדרם, עם הרבה בקבוקי משקאות חריפים, ריקים ומלאים.

למחרת בבוקר נפגשנו עם הטייסים במלון "דיאנה" שבו התאכסנתי. אחרי שיחה קצרה הסכמנו כולנו, שהנסיין להמריא מנמל תעופה פעיל הוא בעייתי ביותר, ואולי בלתי אפשרי. משה נזכר כי בסוירינו לאורך החוף ראינו לא רחוק מפסטום [Paestum] שדה תעופה ששימש את חילות בעלות-הברית שנחתו בסלרנו, ומאז הוא מוזנח.

למחרת יצאו משה והטייסים במכונית לבדוק את המקום. הדין וחשבון שמסרו בשבם היה מניח את הדעת למדי: חצי ממסלול התעופה במצב די טוב ואפשר להשתמש בו, אם כי הוא מספיק רק בקושי למירוץ המטוס. הטייס הבטיח לנו שיצליח במבצע זה.

הנסיעה לפסטום נקבעה למחרתים בשעה 7:40 בערב בדיוק, כלומר דקות אחדות לפני רדת הלילה. שדה התעופה העזוב לא היה מואר, והטייס היה זקוק לקצת אור של יום כדי לנחות ולהמריא.

החלטנו להסיע במטוס חמישים בנות ובנים מקבוצות-הנוער, בלי מטען ובלי תרמילי-גב. הצעירים הזריזים וחסרי החבילות יכלו לעלות למטוס בקפיצה.

הטייס הודיע שהוא לא יפסיק את פעולת המנועים, וכי על הצעירים להיזהר מאוד ולהתקרב למטוס רק מצד הזנב, כדי שלא ייתפסו בשעת ריצה במערבולת המדחפים. כן ביקש הטייס שהצעירים יצטיידו בשמונה פנסי-כיס, וברגע הנחיתה יתיצבו ארבעה-ארבעה משני צדי המסלול, כדי לסייע לו באיתות פנסייהם. כל המבצע ימשך דקות מעטות.

בבוקר היום המיועד יצאו חמישים הצעירים לפסטום בשני אוטובוסים. האחראי על הקבוצה היה הרופא הצעיר ד"ר גולדמן. אמרנו לו שיביא את הנערים לשדה בקרבת המסלול סמוך לזמן שנועד להמראה ויערוך להם פיקניק: אחרי שימריא המטוס עם הנערים עליו להגיע אל המכונית שלי, שתחכה לו על הדרך הראשית לסלרנו.

בשעות המוקדמות של אחר-הצהרים יצאתי במכונית מרומא עם מוטי [הוד, לימים מפקד חיל האוויר; היה אז נהגה האישי של עדה] שהיה מצויד בתעודות פליט מפולניה.

פסטום היא אתר-תיירות נודע, בגלל המקדשים היוניים הנהדרים שעל חוף ימה, וביקורנו בה הוסוה כטיול תיירים. ליתר בטחון קבענו עם דוקטור גולדמן שכאשר נגיע לפסטום תהיה קבוצת הצעירים רחוקה מאתנו, ואם ניפגש נתרחק זה מזה ולא נראה סימני היכרות.

כשהגענו לפסטום הלכנו לסייר במקדשים וליד החומות העתיקות. לקראת הערב התקרבו למסלול התעופה, במרחק קצת פחות מקילומטר מהדרך הראשית וקצת יותר מזה מהכפר. שוטטנו במקום כדי לראות אם הגיעו הנערים למקום; מרגע שיצאו מרומא לא ידענו עליהם דבר. אך המקום היה שומם. רק וילה קטנה ולבנה שתריסיה מוגפים בלטה במרחק כמה מאות מטרים מאתנו, סמוך למסלול התעופה.

לא ראינו דבר וחששנו להתקדם, על-כן נעצרנו בדרך הראשית, קרוב למסלול-התעופה ככל האפשר. מוטי הרים את מכסה ארגז המכונית, כמתכוון לתקן קלקול במנוע.

השעה שנקבעה התקרבה.

מכונית עברה לידנו ונעצרה. שני צעירים לבושים אלגנטית ירדו ממנה ואמרו לנו שהם בעלי הוילה הסמוכה, והם מוכנים לסייע לנו לתקן את מכוניתנו. הם גם הציעו לנו להשתמש במכוניתם ובביתם.

העליתי על פני את בת הצחוק הנאה ביותר שיכולתי לעצב, הודיתי להם על אדיבותם ואמרתי כי הקלקול קל ביותר והנהג יוכל לתקנו בעצמו, וכי עלינו להמשיך מיד במסענו. האנשים האדיבים נפרדו מאתנו לשלום ונסעו לביתם.

השעה שנקבעה עברה והמטוס לא הגיע. הזמן חלף. החושך ירד במהירות ואנו נשארנו בדרך, עם מכסה ארגז המכונית המורם.

האנשים מהוילה חזרו ואמרו כי ראו מחלונם שאנחנו עומדים במקום ונראה שהקלקול אינו קל כל-כך. הם הציעו לנו לגרור את המכונית עד ביתם ולקרוא למכונאי. שוב גייסתי את כל האדיבות שהייתי מסוגלת לה ואמרתי שאכן, הקלקול היה חמור יותר מכפי ששיערנו, אך עתה התגברנו עליו.

האנשים חזרו אל הוילה. השעה היתה 8:40. החושך השתרר והמטוס לא הראה כל סימן של נוכחות.

מה קרה? עוד ברומא סיפר לי הטייס כי בשדה-התעופה של צ'יאמפיו התעורר חשד לגבי המטוס, שהגיע ריק ונשאר בנמל-התעופה שלושה ימים, ושהטייס שלו הודיע לשלטונות כי הוא ימריא ריק. האם נעצר? האם חל בו קלקול?

השעה היתה 9:15. האפלה היתה מוחלטת ונראה היה לנו כי גם אם יגיע המטוס לשדה התעופה הוא לא יצליח לנחות בחושך על המסלול, שאפשר להשתמש במחציתו בלבד. נראה שהתכנית נכשלה, לפחות הערב. התייעצנו אם להמשיך לחכות בקרבת הוילה, שבעליה האדיבים ודאי עוקבים אחרינו בסקרנות חשדנית, או להסתלק מהמקום ולתת לדוקטור גולדמן ולנערים להסתדר כפי יכלתם.

באותו רגע שמענו את רעש המטוס המתקרב, תחילה עמום ואחר כך ברור יותר ויותר. המטוס פתח בחיגויים מעל ליעד. לפי התכנית היה עליו לבוא מכיוון הים ולנחות מיד, אך נראה היה שהטייס מחפש בחשכה את מסלול הנחיתה. עקבנו אחרי המטוס החג בלב הומה לא פחות ממנו, ונראה היה שהוא לא יצליח לרדת. לפתע שמענו אותו יורד והרעש נפסק. האם הצליח לנחות? אחרי דקות מספר חלף עלר פנינו אמבולנס במהירות עצומה, ומיד אחריו ג'יפ ומכונית משא קטנה של המשטרה, ואחריהם מכוניות פרטיות, עגלות ומרכבות רתומות לסוסים, שדהרו בתגובה על הצלפות שוטי העגלונים. לבסוף הגיעו במרוצה כל בני הכפר. הכל סברו כי זאת נחיתה אונס ומיהרו לראות מה קרה.

מוטי, שישב במכונית ליד ההגה, חיכה בקוצר-רוח לפקודתי למהר אל מסלול התעופה ולודא מה קרה, אך אני לא נתתי אותה. איזה סיוע היה בידי להביא? לא יכולתי לעשות דבר, וסברתי שמוטב לעמוד במרחק ולראות מה יתרחש.

באותו רגע (כל שסופר כאן התרחש במשך דקות ספורות) שמענו שוב את רעש המטוס, שהתרומם והסתלק במהירות. האם ברח עם הנערים או בלעדיהם?

מוטי היה המום מהתרגשות. אולי חשב, בהתלהבות של עשרים שנותיו, כי פקודתי - "עצור, מוטי!" - לא היתה פרי חישוב קר אלא נבעה מחוסר יכולת להחליט, ואולי גם לא שמע את פקודתי, ההגה היה בידי, דוושת הבנזין מתחת לרגלו, ואחרי שניות ספורות היינו בשדה.

פנסי המכונית שלנו והמכוניות האחרות האירו את השדה. האנשים צווחו והניעו ידים בהתרגשות. מכמה מלים שקלטנו במהומה הבנו כי המטוס ברח יחד עם הנערים ונשמנו לרוחה. ניסינו למצוא את דוקטור גולדמן בין הקהל, אך לא זיהינו אותו.

גם בעלי הוילה היו בקהל. יותר מזה: הם היו הראשונים שהגיעו למקום, והם ראו, לאור פנסי מכוניתם, את הנערים הקופצים למטוס ואת המראתו, וסיפרו לנוכחים כל מה שאירע. כשראו אותנו התעורר בהם חשד. ראיתי שהם אותתו לבריגדיר (סמל) המשטרה והצביעו עלינו [המשך הפרק מוקדש לתאור מאסרם של עדה ומוטי בחשד למעורבותם בפרשת המראת המטוס; בהתערבותו של רפאל קנטוני מרומא הם שוחררו אחרי 3 ימי מעצר, אותם "בילתה" עדהבתנאים מקלים ביותר בעוד מוטי "מבלה" את זמנו בתא מצחין בחברת מספר גנבים מקומיים].

תמונות נוספות ממבצע "כנף" של אחת מהנחיתות במסלול העפר שליד יבניאל:

